

ANTONI JODŁOWSKI

WYNIKI BADAŃ ARCHEOLOGICZNYCH PRZEPROWADZONYCH NA TERENIE WIELICZKI W 1965 ROKU

Prace wykopaliskowe, prowadzone w 1965 r. na obszarze Wieliczki z ramienia Muzeum Żup Krakowskich, stanowiły kontynuację badań z lat poprzednich¹. Eksplorowano w dalszym ciągu osadę neolityczną (stan. VIII), osadę z okresu rzymskiego (stan. XI) oraz osadę wczesnośredniowieczną (stan. X). Równocześnie poszukiwano nowych stanowisk archeologicznych. Odkryto nie znaną dotąd osadę kultury łużyckiej i zainwentaryzowano kilka luźnych znalezisk powierzchniowych. Obserwacje poczynione w wykopach kanalizacyjnych dostarczyły ciekawych danych odnośnie do pierwotnej topografii terenu, szczególnie w okolicy zamku, kościoła parafialnego i szybu „Regis”.

Interesujące rezultaty uzyskano w toku prac wykopaliskowych na terenie osady neolitycznej, należącej być może do kultury lendzielskiej. Stanowisko to w oparciu o mało charakterystyczny materiał z badań w r. 1964 błędnie przydzielono do kultury łużyckiej². Obecnie na podstawie kilku wyrobów krzemienych charakterystycznych dla neolitu, odkrytych w br., bardziej prawdopodobne wydaje się łączenie go z ludnością neolityczną pochodzenia południowego, być może kultury lendzielskiej.

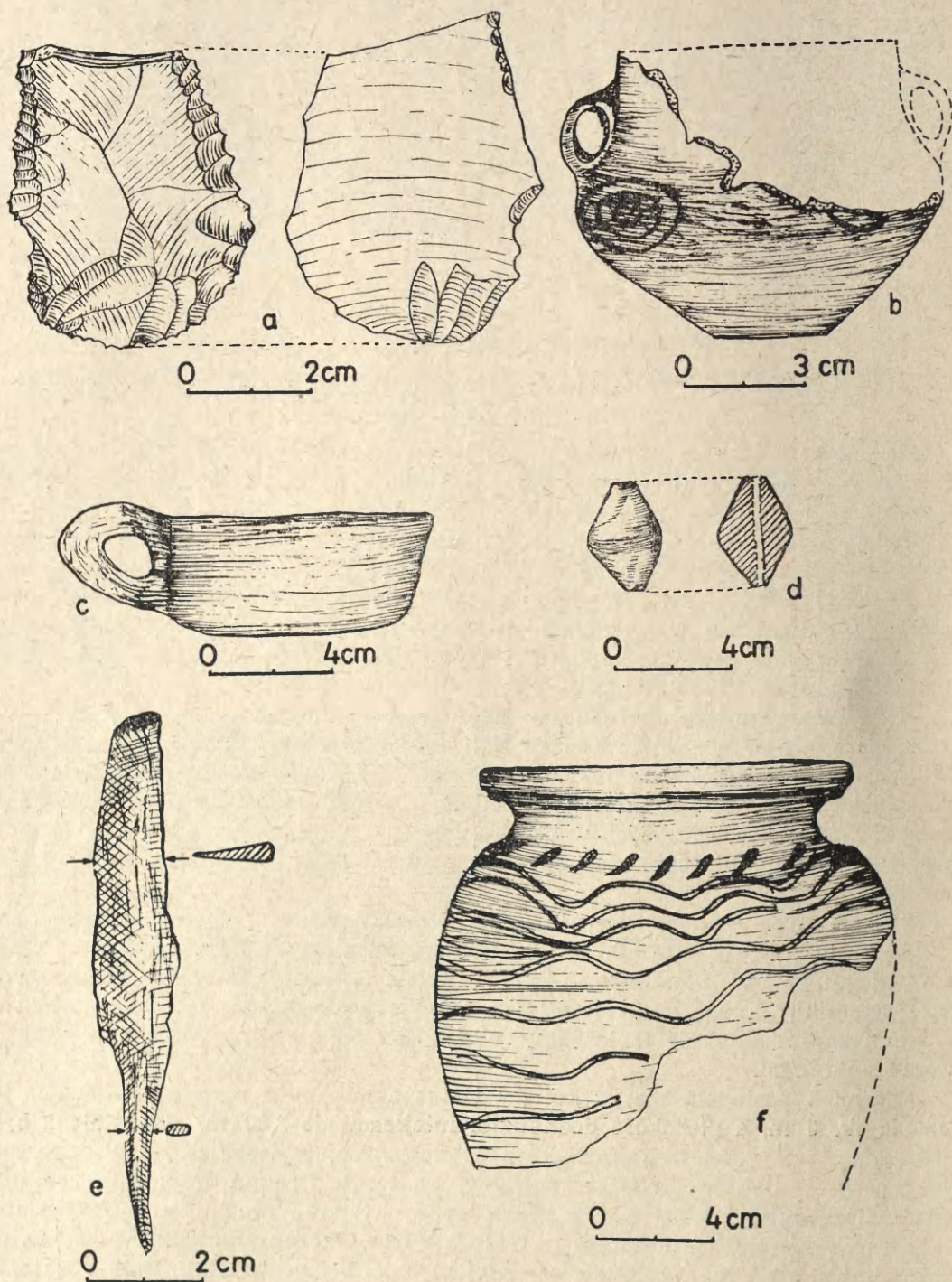
W czasie prac wykopaliskowych przeprowadzonych w 1965 r. natrafiono na warstwę kulturową o miąższości ok. 30—40 cm, zalegającą na głęb. 60 cm od obecnego poziomu gruntu. Stanowiła ją czarna, tłusta ziemia, zawierająca drobne fragmenty ceramiki, polepę, małe kamienie i kilka kości zwierzęcych. Pod warstwą kulturową znajdowały się dwie jamy oddzielone od niej jaśniejszą smugą ziemi koloru brunatnego³.

Jama nr 2 posiadała kształt kolisty i stosunkowo duże wymiary. Średnica jej wynosiła ok. 5 m, a głębokość dochodziła miejscami do 2,80 m. Wypełniona była ciemną ziemią z domieszką szczątków organicznych, zawierającą duże kamienie piaskowcowe i nieliczne zabytki ruchome. Są to: 1. Drobne fragmenty ceramiki wykonanej ręcznie, z gliny z domieszką grubych ziaren piasku, których średnica w niektórych wypadkach dochodzi nawet do 3 mm. Skorupy są słabo wypalone, na powierzchni zewnętrznej szorstkie, rzadziej gładkie, bez ornamentu. Brak większych fragmentów, które pozwoliłyby na rekonstrukcję całego naczynia. Ceramikę o podobnym charakterze znamy z osady kultury lendzielskiej w Samborcu, pow. San-

¹ A. Jodłowski, *Badania archeologiczne prowadzone w Wieliczce w 1964 roku*, „Spraw. Archeol.”, t. 18: 1966, s. 314—320.

² Jak wyżej.

³ Numery obiektów kulturowych odkrytych w br. stanowią dalszy ciąg numeracji z roku 1964.

Ryc. 1. Wieliczka, pow. Kraków. Zabytki z badań wykopaliskowych przeprowadzonych w 1965 r.:

a — drapacz z osady neolitycznej, stan. VIII; *b* — naczynie z osady kultury łużyckiej, stan. XII; *c-d* — kubek i dwustożkowy przeszłik gliniany z osady z okresu rzymskiego, stan. XI; *e-f* — nóż żelazny i naczynie z osady wczesnośredniowiecznej, stan. X

domierz. Wystąpiły tam m. in. brzegi naczyń z odciskami palcowymi na krawędzi⁴, drobne kawałki brzegów z otworkami pod krawędzią⁵ oraz ułamki brzuśców zaopatrzone w uchwyty z pionowymi przekłuciami⁶, analogiczne do odkrytych na naszym stanowisku. 2. Jeden drapacz wykonany na grubym wiórze krzemienym, koloru ciemnego, z zaretuszowanymi obydwoma ściankami bocznymi i częścią przypiętkową (ryc. 1a). 3. Kilka odłupków krzemienych bez retuszu.

Jama nr 3 była znacznie mniejszych rozmiarów. Średnica jej wynosiła 110 cm, a głębokość dochodziła do 220 cm. Wypełnisko stanowiła silnie czarna, sypka ziemia, nie zawierająca żadnych zabytków. Osada należy do kultury lendzielskiej. Trudna do wyjaśnienia jest funkcja obydwu obiektów. Rozmiary i zawartość kulturowa jamy nr 2 sugerują, że mogła być wykorzystywana do celów gospodarczych, natomiast jama nr 3 spełniała najprawdopodobniej rolę „śmietnika”.

Drugim stanowiskiem odkrytym i przebadanym ratowniczo w 1965 r. jest osada kultury łużyckiej (stan. nr XII). Położona jest w dzielnicy Lednica, przy ul. Wierzyńska, na małym płaskim wzniesieniu, opadającym łagodnie ku północy i południowi. W czasie prac wykopaliskowych odkryto tu dwie jamy zniszczone częściowo przez późniejsze wkopy melioracyjne. W podobny sposób zniwelowana została najprawdopodobniej warstwa kulturowa, po której nie zachowały się żadne ślady.

Jama nr 1 w rzucie poziomym posiadała kształt kolisty o średnicy ca 6 m i półkolistę dno na głęb. 180 cm. Wypełniona była czarną, tłustą ziemią z resztkami organicznymi. Z zabytków ruchomych wystąpiły drobne fragmenty ceramiki mało charakterystycznej, na powierzchni zewnętrznej gładkie, koloru brunatnoszarego.

Jama nr 2 znajdowała się w odległości ok. 80 cm w kierunku północnym od jamy nr 1. Jej okrągły zarys, o średnicy 140 cm, ukazał się na poziomie 30 cm od obecnej powierzchni gruntu, a półkolistę dno sięgało do głęb. 94 cm. Wypełniona była ciemną, tłustą ziemią, zawierającą drobne skorupy i kawałki węgla drzewnego. Na poziomie 32 cm wystąpił fragmentarycznie zachowany garnek kultury łużyckiej (ryc. 1b). Jest to amfora z ostro załamany brzuścem i stożkowatą szyjką, u nasady której występują dwa uszka. Zdobiona była ornamentem pięciu lekko wypukłych guzków, obwiedzionych koncentrycznymi liniami rytymi. Wymiary: *w* — 12 cm, *o* — 9,5 cm, *b* — 18 cm, *d* — 8 cm. Opisane naczynie pozwala datować osadę na III okres brązu i łączyć z ludnością kultury łużyckiej⁷.

Następne badania wykopaliskowe przeprowadzone zostały na terenie osady kultury przeworskiej z okresu rzymskiego (stan. XI). Odkryto tutaj warstwę kulturową, ślady domniemanej chaty, 1 palenisko otwarte i 2 małe jamy. Warstwa kulturowa o miąższości 50—60 cm występowała na głębokości 60—120 cm. Stanowiła ją czarna, tłusta ziemia zawierająca dużą ilość zabytków ruchomych, głównie ceramiki. Na uwagę zasługuje m. in. naczynie zasobowe z baniastym brzuścem i łagodnie wychylonym brzegiem, kubek z jednym uchem (ryc. 1c) i przęślik dwustożkowy, wykonany z gliny (ryc. 1d).

⁴ J. Kamieńska, *Osady kultur wstęgowych w Samborcu, pow. Sandomierz*, [w:] *Studia i materiały do badań nad neolitem Małopolski*, Wrocław—Warszawa—Kraków 1964, s. 93 i 169, tabl. XVI, ryc. 68.

⁵ Kamieńska, *Osady kultur wstęgowych ...*, s. 170, tabl. XVII, ryc. 9.

⁶ *Jw.*, s. 171, tabl. XVIII, ryc. 7, 9.

⁷ Na ten okres datuje analogiczne naczynia w Małopolsce J. Kostrzewski, *Pradzieje Polski*, Wrocław—Warszawa—Kraków 1965, s. 172, ryc. 47, 2; A. Zaki, *Początki rozwoju kultury łużyckiej w dorzeczu górnej Wisły*; „Roczniki UMCS”, R. 3: 1950 z. 1, s. 49, ryc. 35, s. 51, ryc. 37; tenże, *Pradzieje Małopolski w świetle wykopalisk i opracowań*, ZOW, R. 19: 1950, s. 123, ryc. 4e.

Chata (?) była kształtu prostokątnego, o wymiarach 5×3 m. Nie została w całości wyeksplorowana ze względu na bardzo trudne warunki pracy (woda zaszkórna). Wypełnisko jej stanowiła czarna ziemia wymieszana z licznymi zabytkami ruchomymi. W pobliżu ściany wschodniej wystąpiło koliste palenisko zawierające kawałki polepy, węgla drzewnego, kamienie i kości zwierzęce. Z pozostałych zabytków odkrytych w obrębie chaty wymienić należy jeszcze dużą ilość ułamków ceramiki grubościennej, wykonanej z gliny z domieszką gruboziarnistego piasku.

W kierunku południowym od chaty, na głębokości 120 cm znajdowało się owalne palenisko, w pobliżu którego natrafiono na dwa skupiska polepy, o średnicy 130 i 94 cm. Od strony południowej przylegała do niego jama o średnicy 90 cm. Palenisko miało kształt nieckowaty i wypełnione było ciemnopopielatą ziemią z dużą ilością kamieni, polepy, węgla drzewnego oraz ceramiki grubościennej lepionej ręcznie, i siwej, toczonej na kole garncarskim. Ponadto na głębokości 110—120 cm znaleziono 2 bliżej nie określone przedmioty żelazne.

Oprócz chaty i paleniska w br. odkryto jeszcze dwie jamy kształtu owalnego, o wymiarach 60 i 155×60 cm. Występowały na głębokości 90—110 cm. Ich wartość kulturową stanowiły drobne kamienie piaszczyste i wapienne, kawałki polepy, węgla drzewnego oraz nieliczne fragmenty ceramiki grubościennej z dużych naczyń zasobowych. Odkryte obiekty kulturowe i zabytki ruchome potwierdzają chronologię osady, ustaloną w oparciu o materiał wykopaliskowy z 1964 r. na I—IV w. n.e.⁸

Wreszcie ostatnim stanowiskiem, na którym kontynuowano badania w 1965 r., była osada z młodszej fazy wczesnego średniowiecza (stan. X). W przeprowadzonych tutaj 9 wykopach stwierdzono 3 jamy oraz fragmentarycznie zachowaną warstwę kulturową, zawierającą dużą ilość ceramiki.

Jama nr 3⁹ znajdowała się w pobliżu paleniska przebadanego w ub. r. i posiadała kształt nieregularnego owalu o wymiarach 140×70 cm. Głębokość jej wynosiła 90 cm. Wypełniona była ciemną ziemią z kawałkami polepy i ceramiki wczesnośredniowiecznej obtaczanej na kole.

Jama nr 4 należy do większych obiektów odkrytych na tym stanowisku. Posiadała kształt owalny, o wymiarach 7×3 m i głębokości 2 m. W zachodniej partii zniszczona została przez wkop nowożytny. Wypełniona była brunatną i czarną ziemią, zawierającą kawałki polepy, kamieni, dużą ilość ceramiki (ryc. 1f), 1 przęślik z różowego łupku wołyńskiego, nóż żelazny z trzpieniem wyodrębnionym jednostronnie od ostrza (ryc. 1e) oraz 1 rozcieracz żarnowy. Są to przypuszczalnie resztki jakiejś większej budowli naziemnej o charakterze mieszkalnym.

Jama nr 5 wystąpiła w odległości ok. 1 m na północny wschód od jamy nr 4. Posiadała, podobnie jak opisane poprzednio, kształt owalny o wymiarach $2,5 \times 1,4$ m i głębokości 110 cm. Wypełnisko jej stanowiła ciemnoszara ziemia z kawałkami polepy i dużą ilością ceramiki. Ponad jamą znaleziono 1 dobrze zachowany przęślik z różowego łupku wołyńskiego.

Chronologię odkrytych jam w oparciu o zabytki ruchome, głównie ceramikę, przęśliki z różowego łupku wołyńskiego i noże żelazne, należy odnieść do okresu XI—poł. XIII w.¹⁰ Istnieje wprawdzie kilka skorup i jedno naczynie (ryc. 1f) wy-

⁸ J o d ł o w s k i, *Badania...*, s. 316—317.

⁹ Por. przyp. 3.

¹⁰ Na ten okres przypada największe rozpowszechnienie przęślików z różowego łupku wołyńskiego (Z. S a f r a ń s k a, *Jak datować przęśliki z różowego łupku wołyńskiego*, ZOW, R. 20: 1950, s. 196—197). Noże z trzpieniem wyodrębnionym jednostronnie od ostrza nie posiadają ściśle ustalonej chronologii, ale w największej ilości znamy ich z XI—XIII w. Na ten okres należy również datować odkryte for-

konane prymitywnie, zdobione ornamentem nieregularnej linii falistej, które typologicznie wydaje się być starsze, jednakże na tle całego zespołu zabytków należy je uznać za przeżytek względnie nieudany wytwór garncarza i datować na ten sam okres¹¹.

Sumując wyniki badań archeologicznych przeprowadzonych w 1965 r. na terenie Wieliczki, podkreślić należy odkrycie osady kultury łużyckiej — pierwszego stanowiska tej kultury w obrębie miasta. Ważkie znaczenie posiadają także prace wykopaliskowe na osadzie neolitycznej (kultury lendzielskiej ?), które wyjaśniły w pewnym stopniu chronologię stanowiska. Dalsze badania kontynuowane na osadzie z okresu rzymskiego (stan. XI) i wczesnośredniowiecznego (stan. X) dostarczyły wielu ciekawych zabytków, pozwalających na konkretne sprecyzowanie chronologii i charakteru obydwu stanowisk znanych już z badań w 1964 r.

Muzeum Żup Krakowskich
Wieliczka

ANTONI JODŁOWSKI

RESULTS OF EXCAVATIONS AT WIELICZKA IN 1965

Field work carried out at Wieliczka in 1965 was part of an extensive research program. The excavations carried out in 1963—1964 on several sites were continued in 1965. The sites included a settlement of the Lengyel culture (site VIII), a Przeworsk settlement of the Roman period (site XI), and an early medieval settlement of the 11th—13th centuries (site X). A settlement of the Lusatian culture (site XII), discovered during this season, is the first site of this period at Wieliczka.

All habitation sites revealed pits, varying in size. Their filling consisted of fat black soil. It contained pieces of burned clay and pottery, and occasionally whorls, iron knives and animal bones. The Przeworsk settlement of the Roman period and the early medieval site have produced features which are regarded as remains of semisubterranean huts. No data concerning the construction of their walls and roofs have been obtained.

my ceramiki (E. Dąbrowska, *Uwagi o chronologii najstarszej wczesnośredniowiecznej ceramiki w Małopolsce*, Sprawozdania z Posiedzeń Komisji PAN w Krakowie, Kraków 1963, s. 58, grupa IV).

¹¹ Analogiczna sytuacja wystąpiła na osadzie wczesnośredniowiecznej w Igołomii, pow. Kraków, gdzie w zespole ceramiki młodszej z X w. znalazło się jedno naczynie starsze z fazy A wg Hensla, które L. Gajewski uważa za przeżytek (L. Gajewski, *Wyniki badań w roku 1957, Igołomia I osada wczesnośredniowieczna*, Wrocław—Warszawa—Kraków 1961, s. 177).